

УДК 378.519.8

А. Б. ПОЧТОВЮК

м. Кременчук

apochtovyuk@yandex.ru

АЛГОРИТМ ДОСЛІДЖЕННЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: МЕТОД РАНЖУВАННЯ

У статті запропоновано підхід до упорядкування векторів сполучення інтересів суб'єктів системи вищої освіти на шляху досягнення раціональності управління вищою освітою. Метод ранжування дозволяє визначити пріоритетність одних напрямів взаємодії перед іншими. Урахування раціональності поведінки суб'єктів системи вищої освіти утворює графічну модель у вигляді «каскаду». Послідовність дослідження раціональності управління вищою освітою повинна відповідати «каскаду» задоволення та сполучення інтересів суб'єктів системи вищої освіти.

Ключові слова: раціональність, вища освіта, ранжування, каскад, управління.

Сьогодні в Україні роботодавці відчувають гостру потребу у висококваліфікованих фахівцях окремих професій і кваліфікацій. Професійно-кваліфікаційний дисбаланс якостей працівника та вимог обійманої посади є результатом відсутності реалізації місії вищої освіти, яка полягає у задоволенні та сполученні інтересів суб'єктів системи вищої освіти (роботодавця, держави, вищих навчальних закладів, індивідуума). Встановити послідовність інтересів означає відповісти на запитання, чиї інтереси можуть і повинні стати вихідною точкою при виборі методів і побудові механізмів реалізації місії вищої освіти.

На думку науковців О. Кратта та Л. Деевої, раціональність є саме тією винятковою характеристикою, яка дозволяє оцінити функціонування системи вищої освіти (далі – СВО) [1, 268]. Алгоритм дослідження раціональності діяльності суб'єктів передбачає визначення послідовності задоволення та сполучення їх інтересів. Це необхідно, у першу чергу, для побудови ієрархії кількісних показників, які характеризують результати діяльності суб'єктів СВО.

У попередніх дослідженнях автором визначено рейтинг (ієрархічну послідовність) суб'єктів СВО за ступенем раціональності їх діяльності по відношенню до реалізації місії вищої освіти (далі – ВО): перше місце – роботодавець, друге місце – держава, третє місце – вищий навчальний заклад (далі – ВНЗ), четверте місце – індивідуум [2]. Проте не враховується той факт, що сполучення інтересів суб'єктів СВО відбувається із часовим запізненням. Спочатку задоволення інтересів, а потім їх сполучення, не є одночасним процесом через те, що накопичення та розподіл грошових

коштів в економічній системі (сплата податків, витрачання держбюджету), підготовка фахівців у ВНЗ та тощо, потребує часу. Оскільки фінансово-економічні результати є доказом реалізації місії ВО, то введення часового фактора є обов'язковим для визначення послідовності дослідження раціональності управління ВО.

Мета статті полягає у побудові алгоритму дослідження раціональності управління вищою освітою шляхом ранжування задоволення інтересів суб'єктів СВО у часі за ступенем важливості та значущості з позиції реалізації місії ВО.

Кожен із суб'єктів СВО не до кінця усвідомлює, що місія ВО полягає у повному та всебічному задоволенні інтересів усіх суб'єктів. Домогтися певного рівня задоволення інтересів можливо, якщо інтереси суб'єктів СВО будуть сполучені. Для послідовного оцінювання ступеню задоволення інтересів, важливим є визначення послідовності спрямованої взаємодії суб'єктів СВО.

Розгляд послідовності задоволення інтересів суб'єктів СВО у часі слід розпочати із базового інтересу роботодавця – професійно-кваліфікаційної відповідності індивідуума (носія професійних якостей). Початковим ланцюгом задоволення інтересів є сполучення «індивідуум – роботодавець». Першим показником є професійно-кваліфікаційна відповідність (далі – ПКВ). Рух далі у послідовності «роботодавець» – «держава» – «ВНЗ» – «індивідуум». Високий рівень ПКВ обумовлює високу продуктивність праці найманого працівника та високий рівень податкових відрахувань роботодавця до держбюджету. Із моменту, коли одна гривня, отримана держа-

вою від роботодавця, надійде до ВНЗ у вигляді фінансування держзамовлення, потрібен певний час. Це пов'язано із законодавчо врегульованою процедурою формування доходів та витрачання коштів держбюджету. Із моменту, коли одна гривня перетвориться на частину заробітної плати працівника після закінчення ВНЗ, необхідно більше часу – мінімум 4–5 років для отримання базової або повної ВО. Отже, утворюється логічний ланцюг задоволення інтересів суб'єктів СВО у часі.

Існує суттєва різниця між задоволенням і сполученням інтересів суб'єктів СВО: задоволення інтересів є одностороннім, тобто стосується лише одного суб'єкта, а сполучення інтересів відбувається лише через певний час та означає наявність зворотного зв'язку, коли задовольняються інтереси обох суб'єктів ланцюгів «роботодавець-держава», «держава-ВНЗ», «ВНЗ-індивідуум», «індивідуум-роботодавець». Ці ланцюги вже свідчать про сполучення інтересів.

Наприклад, вектор «індивідуум-роботодавець» вказує на задоволення інтересів роботодавця за максимального рівня ПКВ працівника, а сполучення інтересів відбудеться за умови отримання працівником високої заробітної плати, яка відповідає рівню його ПКВ (вектор «роботодавець-індивідуум») [3, 143].

Далі проведемо ранжування задоволення інтересів суб'єктів СВО на шкалі часу t із урахуванням ступеня раціональності їх діяльності. Метод ранжування заснований на розташуванні векторів сполучення інтересів суб'єктів СВО в зростаючому або спадаючому порядку. Застосування методу ранжування обумовлене необхідністю впорядкування восьми векторів сполучень інтересів суб'єктів СВО в часі t : «індивідуум-роботодавець», «роботодавець-держава», «держава-ВНЗ», «індивідуум-ВНЗ», «ВНЗ-індивідуум», «роботодавець-індивідуум», «держава-роботодавець», «ВНЗ-держава». Процедура ранжування полягає в розташуванні вказаних векторів в найбільш раціональному порядку і присвоєння кожному з них певного рангу у вигляді числа натурального ряду. При цьому ранг 1 отримує найбільш важливий вектор сполучення інтересів, а ранг n – найменш важливий. У результаті отримаємо шкалу порядку, в якій число рангів n дорівнює числу векторів. Підставою ранжування є розмір якісного внеску кожного вектору сполучення інтересів у досягнення раціональності управління вищою освітою.

Для спрощення графічного подання шкали ранжування, прийнято такі значення раціональності суб'єктів СВО: роботодавець – 100 %, держава – 75%, ВНЗ – 50%, індивідуум –

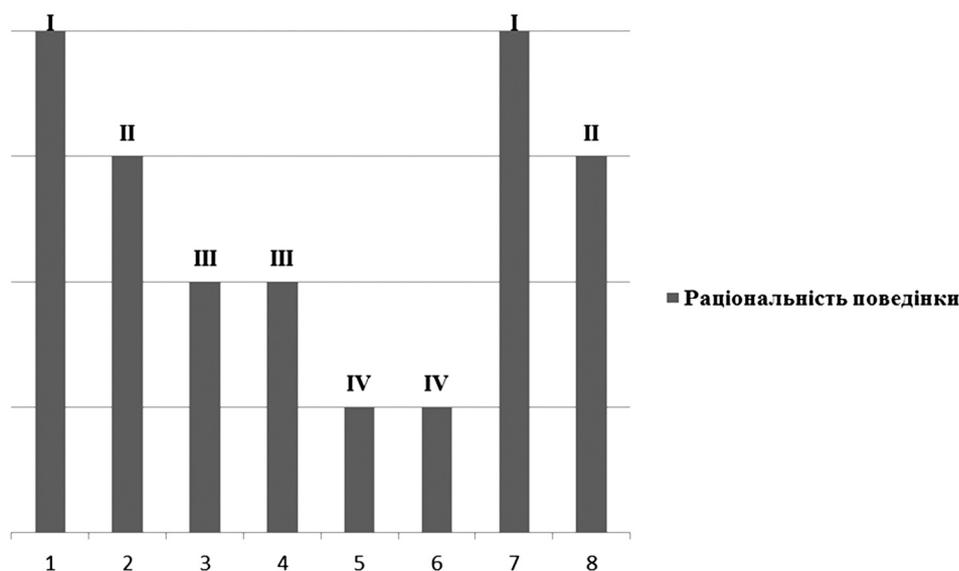

Рис. 1. «Каскад» задоволення інтересів суб'єктів у часі

Інтереси: I – роботодавця; II – держави; III – ВНЗ; IV – індивідуума.

Вектори: 1 – індивідуум-роботодавець; 2 – роботодавець-держава; 3 – держава-ВНЗ; 4 – індивідуум-ВНЗ; 5 – ВНЗ-індивідуум; 6 – роботодавець-індивідуум; 7 – держава-роботодавець; 8 – ВНЗ-держава

25%. У результаті, отримуємо послідовну зміну стовпчиків раціональності на часовій шкалі t у вигляді «каскаду» (рис. 1).

На рис. 1 наведено послідовність векторів сполучення інтересів суб'єктів як головної місії ВО за наявності в атрибутах раціональності діяльності ознак ПКВ. Вектор 1 – інтереси роботодавця задовольняються за максимального рівня ПКВ, який обумовлює високий рівень продуктивності праці найманого працівника. Вектор 2 – інтереси держави задовольняються за умов зростання виручки від реалізації продукції та полягають у збільшенні обсягів податкових надходжень. Вектор 3 – інтереси ВНЗ задовольняються за постійного зростання ліцензованого обсягу та обсягу держзамовлення, що визначається рівнем фінансування ВО. Вектор 4 – інтереси ВНЗ задовольняються за реалізації потенціалу та виконанні обсягу державного замовлення, які визначаються попитом на певні напрями підготовки (спеціальності). Вектор 5 – інтереси індивідуума задовольняються за отримання професійних знань та навиків, що залежать від якості освітніх послуг, запропонованих ВНЗ. Вектор 6 – інтереси індивідуума задовольняються за високих щомісячних витрат на одного працівника, які роботодавець згоден нести за професіоналізм персоналу. Вектор 7 – інтереси роботодавця задовольняються за цільового використання податків, коли держава виконує зобов'язання з підготовки потрібних роботодавцю фахівців із ВО. Вектор 8 – інтереси держави задовольняються за умови зростання ВВП та рівня життя населення, яке неможливе без підготовки потрібних економіці фахівців, тобто витрати держави на вищу освіту є економічно доцільними та мають позитивний економічний ефект.

За рис. 1, якщо базовий інтерес роботодавця у високому рівні ПКВ не дотримується, то сполучення інтересів «індивідуум-роботодавець» є відсутнім. Працівник не може розраховувати на гідну оплату праці. Як результат – по «каскаду» не буде досягнуто інших сполучень інтересів суб'єктів СВО, оскільки порушено цілісність логічної послідовності задоволення інтересів.

Держава, будучи гарантом соціально-економічного розвитку суспільства, володіє

інструментами регулювання раціональності управління ВО. Державні інструменти повинні орієнтуватися на потреби роботодавців. Орієнтиром освітньої політики держави є задоволення професійно-кваліфікаційних потреб роботодавців. Проте національні доктрини (програми) розвитку освіти говорять про людиноцентризм як основу гуманітарної політики України. Дослідження показує, що держава повинна звертати основну увагу на потреби роботодавців. Адже про ступінь задоволення їх потреб, у кінцевому випадку, свідчить задоволення потреб індивідуума. З одного боку, індивідуум вільно обирає професію та кваліфікацію, з іншого, він може розраховувати на високу заробітну плату лише у випадку збігу його вибору із потребами роботодавців у фахівцях цієї професії та кваліфікації. Індивідуум отримує по закінченні ВНЗ продукт у формі знань та навичок, який він намагається якомога дорожче продати роботодавцю. Якщо диплом про ВО є незатребуваним на ринку праці, то інтереси індивідуума не будуть задоволені. Отже, основну увагу потрібно зосереджувати на інтересах роботодавця, який здатен прийняти рішення за індивідуума стосовно професії та кваліфікації, яку він повинен обрати.

Урахування інтересів роботодавця має відбуватися навіть за умови протиріччя із інтересами індивідуума, який через ірраціональність власної поведінки не здатен оцінити корисність вибору пропозиції роботодавця для власного майбутнього. Оскільки роботодавець у першу чергу зацікавлений у висококваліфікованих кадрах, то він першим заявляє про власні потреби. Отже, раціональна діяльність роботодавця обумовлює досягнення ПКВ персоналу як пріоритетної цілі – реалізації місії ВО. Нечітке цілепокладання роботодавців, яке полягає у відсутності розуміння необхідності досягнення ПКВ, є головною причиною незадоволення кадрових потреб. Нерозуміння затребуваності коректної інформації серед суб'єктів СВО носить масовий характер. Неможливо акумулювати інформацію на рівні регіону або галузі економіки, якщо жоден роботодавець чітко не формулює власних потреб. Одночасно ані держава, ані ВНЗ, ані індивідуум не розуміють, яка саме

інформація від роботодавця їм потрібна. Отже, відсутнє соціальне замовлення на інформацію. Некоректна вхідна інформація робить неможливим якісний зворотній зв'язок.

Таким чином, «каскад» задоволення потреб суб'єктів визначає інтереси роботодавця первинними по відношенню до інтересів інших суб'єктів СВО. «Каскад» приводить у дію систему взаємовідносин «роботодавець – держава – ВНЗ – індивідуум». Будь-яке задоволення інтересів у ланцюгах одних суб'єктів послідовно по «каскаду» передається іншим ланцюгам, а далі може циклічно повторюватися. Незважаючи на відсутність інструментів реалізації діалогу, інструменти взаємодії роботодавця та держави характеризуються значним потенціалом співпраці. Зокрема, з одного боку, держава має усі необхідні можливості для врахування кадрових потреб роботодавців (нормативно-правове регулювання, діяльність державних служб зайнятості), з іншого боку, держава підзвітна роботодавцям, оскільки має відповідати за витрачання бюджетних коштів, джерелом поповнення яких є надходження від суб'єктів реального сектора економіки. Безпосередня участь бізнесу у розв'язанні проблем ВНЗ – шляхом формування вимог до фахової підготовки випускників, складання навчальних

програм, входження до складу рад при ВНЗ – взагалі є досить дискусійною. Роботодавець сплачує кошти до бюджету і має підстави вимагати задоволення власних потреб у досягненні ПКВ працівників.

Зазначимо, що проведене ранжування задоволення інтересів суб'єктів СВО у часі цілком характерне для України. Але, враховуючи той факт, що системи вищої освіти в різних країнах суттєво відрізняються одна від одної, потребують подальших досліджень «каскади» задоволення інтересів суб'єктів СВО інших країн. Аналіз європейського та світового досвіду досягнення раціональності управління вищою освітою стане корисним для нашої держави.

Список використаних джерел

1. Кратт О. А. Вища освіта: принципова схема раціональної діяльності / О. А. Кратт, Л. Г. Деєва // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2008. — № 635. — С. 266—273.
2. Почтовюк А. Б. Методика та порядок дослідження раціональності діяльності суб'єктів системи вищої освіти / А. Б. Почтовюк // Науковий журнал «Економічний форум». — Луцьк : Луцький національний технічний університет, 2013. — Вип. 4/2013 — С. 136—143.
3. Почтовюк А. Б. Вища освіта: методологічні основи раціональності управління: монографія / А. Б. Почтовюк. — Кременчук : СВД Олексієнко В. В., 2014. — 431 с.

А. ПОЧТОВЬЮК
Kremenchuk

ALGORITHM OF RESEARCH OF RATIONALITY THE MANAGEMENT OF HIGHER EDUCATION: RANKING METHOD

In article approach to streamlining of vectors of a combination of interests of subjects of system of the higher education on the way of achievement of rationality of management of the higher education is offered. The method of ranking allows to define priority of one directions of interaction before others. The accounting of rationality of behavior of subjects of system of the higher education forms graphic model in the form of «cascade». The sequence of research of rationality of management of the higher education has to correspond to «cascade» of satisfaction and combination of interests of subjects of system of the higher education.

Key words: rationality, the higher education system, rankings, cascade, management.

А. Б. ПОЧТОВЬЮК
г. Кременчук

АЛГОРИТМ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЦИОНАЛЬНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМ ОБРАЗОВАНИЕМ: МЕТОД РАНЖИРОВАНИЯ

В статье предложен подход к упорядочению векторов сочетания интересов субъектов системы высшего образования на пути достижения рациональности управления высшим образованием. Метод ранжирования позволяет определить приоритетность одних направлений взаимодействия перед другими. Учет рациональности поведения субъектов системы высшего образования образует графическую модель в виде «каскада». Последовательность исследования рациональности управления высшим образованием должна соответствовать «каскаду» удовлетворения и совмещения интересов субъектов системы высшего образования.

Ключевые слова: рациональность, высшее образование, ранжирование, каскад, управление.

Стаття надійшла до редколегії 10.05.2015